GARASIYA
Apunu Poru tawana Garasiya ragidai mu okamaga tapu
Oka gwede nene tapu ki kabuwa

Iyesu sumapamawa ragidai tawana tawana idiwa mu paunamugu ka iyapana dai tagamawa da nu eba Iyesu mena sumapomu ko gora mete kaisipomu ki ka nu iya yadamu. Apunu Poru mu kabuwamaga ki bodapana ki dimai wagawa umawa ko tawana Garasiya rabineya ka iyapana dai e simpu siyasiya. E mu wade supasupatamana ki nana ka e oka yau mu bamamugu okapupu.

Oka debai empamana ki kabuwai

Parau *1:1-10*
Nima apunu Poru tonopupu *1:11-2:21*
Mamanuga God nu wadinibu bagi *3:1-4:31*
Gwede mo nu eba umaniyau dokodoko *5:1-6:10*
Parau siyarai *6:11-18*

1-2 Nu sumanuga eyaka mena Mamanuga God nene dibipiyamu ragidai tawana Garasiya rabineya idiwu, nau Poru oka yau wi bamagau okapakani. Nau upi kwaesugakani ki ka eba iyapana kaina nau winesinimpu bo ade iyapana mosi e ebo nuwaiya nau tonosinibu. Pa mena. Mamanuga God e wagubu umuneya ka nu Kaiwawonuga Iyesu Keriso iyawena kipu ubupu. E Mamai mete kina nau winesinimupu tonosinimupu.

Iyesu sumapiyamu ragidai kuduba yewe nau
mete ewapuru dibimipi idiwei ki mu mete kina wi
parauniyamu.
3 Wi paerega ki denai bita wibo wadamana ko ki
ka Mamanuga God e rikapupu deni mena wi wa-
dinibu bagi. E ade nu Kaiwawonuga Iyesu Keriso
mete kina karako waitanimoto da mu wi nene ba-
didi kwaetagubu ki mibai wi naigida mena katai-
wagi wetawetara ade nuwabagi rabineya idiwoi.
4 Nu karako yewe wairau iyapana berokoi ebo
ebo kwaetagamu ragidai mu paunamugu idiwei.
Ko Mamanuga God e ebo nuwaiya badidi waina-
pupu wagubu ki ka Keriso e Mamai umunui
wadubu manako e eya iyai nu biginuga nene
tapu iyapana paunamugu nu tenibu e eya nene
nakanibu,
5 ki pokere e si nu maramara esida tepapomu
idiwomu. Ki mibai.

Iyesu e yonai bagi kawaya ka eyaka mena

6 Wi badidi kwaiwagamu ki nau nota koko
tegeyamu. Wi paerega ki denai bita wibo
wadamana ko ki ka Keriso e rikapupu deni mena
wi wadinibu bagi ade ki pokaiya ka Mamanuga
God wi winenibu e eya nene nakanibu. Ko wi
badidi pokere wi nene kwaewena apunai ki
garugaru mena kamadumpu ade karako kabuwa
kudubai mosi iyapana tagamu da ki ka yona bagi
kawaya ki diriwai kwaiwagamu.
7 Kabuwa ki ka eba Keriso e yonai bagi kawaya
ki kena ko iyapana dai ki wi bamagau bautagubu
Keriso e yonai ki wirapamana kwae-tagamu man-
ako wi notababa negeyamu.

8 Nau nidiyani wainapumuri; Aneya kunumau
idiwu bo nu mo baigamu yona bagi kawaya nu
naiya wi bamagau dimaigemeya ki kamadamu
manako yona kudubai mosi wi kabuwaniyomu ki
ka Mamanuga God nu kowaga negeni ade e nuwai
nu bamanugu maramara pupuyogono tondono.
9 Nau suwagu-buwani ki kawareya nau ade
suwagani wainapumuri; Iyapana mosi wi bam-
agau baiyagisi manako yona bagi kawaya ki wi
naiya wadumupu doko ki kamadini yona kudubai
mosi dimayogono ki ka Mama-nuga God e nuwai
iyapana ki bameya maramara pupuyogono ton-
dono.
10 Wi badidi maba wainapiyamu? Nau karako
suwagubuwani ki ka iyapana nau upini mibi-
pamana ki nana suwagubuwani bo? Pa mena.
Nau nuwaneya Mamanuga God e mena nau upini
mibipoto. Nau karako suwagakani ki ka iyapana
nau wereni tagamana mamamasinimana ki nana
suwagakani bo? Pa mena. Nau notani mu nau
wereni tagamana ki kawareya ukweri-bena ki ka
nau Keriso e bigabigai eba kwaesugubena.

Mamanuga God badidi maba apunu Poru winepupu

11 Kowaniyoma, nau yonani yau suwagani ki wi
naigida mena wainapu-muri; Yona bagi kawaya
nau dima-sugakani ki ka eba iyapana kaina mosi
e ebo notai nau kabuwasinibu ki yonai. Pa mena.
12 Yona ki ka eba iyapana kaina mosi nau sidibu
bo kabuwasinibu ko Iyesu Keriso e ebo yona ki
matara-pupu nau kabuwasinibu.

13 Diyu ragidai mu goramaga pokaiya kwae-
tagamu ki maba nau naiya inako mete ragiragi
kawaya kwaesugekeya gora wiwirapekeya, ko
nau sisiyani ki wi ororeya mena wainamupu
kewo-wena. Mamanuga God e iyapanaiyoma
Iyesu sumapamawa ragidai ki mu nuwaboyam-
aga nau eba wainapuwani ko nau kawaya da-
ganani mu giritame-keya pasutamekeya ade mu
upimaga bodapana ki nana mete kwaesugekeya.
14 Nau kowaniyoma nau mete sipuma-nuga
eyaka mena ragidai Diyu bususu-nuga pokaiya
kwaigemeya ki mu dai paunamugu nau mena mu
rauru-tapuwani. Nu ripakwarakwaranuguma
mu bususumaga nu kwayubapemeya kwaige-
meya ki ka nau ragiragi kawaya inako kwaesug-
ekeya gora naigida mena wiwirapekeya.
15-16 Ko nau paereni ki denai bita naubo wadana
ki ka Mamanuga God e deni mena rikapupu nau
wadisinibu bagi manako ki pokaiya ka e nau
winesinibu e eya nene tamusinibu. Nau eba
wenasugubuwani makeya ka e ororeya mena
nau winesinibu da nau e bigabigai kwaesugana
ade e Gubagai e yonai bagi kawaya ki iyapana
kwaiyanai ragidai mu paunamugu dimasugana ki
nana. Ki pokere e Gubagai nau bamaneya matara-
pana ki marai wine-pupu ki bauwena makeya ki
ka e eya nau kabuwasinibu. Eba nau iyapana
kaina mosi nau kabuwasiniyana ki nana bameya
kayasugubuwani. Pa mena.
17 Iyesu yabiri winetapu tonotapu ragidai
natere Diyerusaremu rabineya idiwa ki mu
bamamugu mo nau eba kayasugubuwani.
Nau deni mena kipuwani ubupuwani tawana

Araibiya kayasugubuwani manako ewa ka nau
ade wirasugubuwani natere Damaskasi ade
bausugubuwani.
18 Kwamura apeya eyaka kewowena eweya
ka nau apunu Pita e kiyabui empana ki nana
natere Diyerusaremu kayasugubuwani manako
nau pura apeya e mete ika idiweya.
19 Nau ika tondekeya ki ka nu Kaiwawonuga e
yowai Diyemesi e mena nau ika mete empuwani
ko Iyesu tonotapu ragidai dai ki nau eba emita-
puwani.
20 Mamanuga God e kataiya da nau okapakani
yau ka kuduba mibai. Nau eba berasugakani.
21 Ki eweya, ka nau tawana Siriya yo Sirisiya
kayasugubuwani.
22 Mara ki makeya ka Iyesu sumapamawa
Mama-nuga God nene dibipamawa ragidai
tawana Diyudiya rabineya idiwa ki mu nau
kiyabuni mo eba emupu kataisini-mupu.
23 Nau sisiyani iyapana dai tagamawa ki mena
mu wainamupu. Iyapana ki tagamawa ke; ‘Apunu
naiya nu giriniyawa pasuniyawa apunai ki e
karako nu waitaniyau nu sumanuga naiya boda-
pana kwaewagawa ki dimai e wagau umau.’
24 Mu yona ki waina-mupu ka mu nau pokanere
Mamanuga God e si esida tepamupu.

2

Poru ade Iyesu Tonotapu Ragidai dai ki

1 Kwamura ida esida kewowena kerapu apeya
apeya (14) kewowena eweya ka nau apunu
Banabasi banana-puwani wiraigibi natere

Diyerusaremu ade kaigibi. Nau apunu Taitosi
e mete bananapuwani.
2 Nau kayasugubuwani ki mibai ka Mamanuga
God e ebo nau kabuwasinibu da nau ika kaya-
sugana ki nana. Nau ika bausugubuwani ki ka
nau yabiyabiri ragidai mete nubo mena yonai-
gibi. Iyapana kwaiyanai ragidai mu bamamugu
nau Iyesu e yonai badidi maba dimasugekeya
umekeya ki sisiyai kuduba nau mu tadeyekeya,
mibai ka nau naiya badidi maba upisugekeya
ade karako mete upisugakani ki nau nuwa-neya
kawakawai ragidai ki mu mibipa-mana ki nana
kwaenda nau upini kuduba ki kauyagisi.
3 Nau waretani Taitosi ka iyapana kwaiyanai
tawana Guriki apunai mosi ko nu ewapuru ika
baigibi ki ka kawakawai ragidai ki e kwakware-
pui wakapamana yonai mo eba tagubu.
4 Iyesu bameya suma beratagamu ragidai dai
ki weki gwaiya nu paunanugu bautagubu ki mu
mena e kwakwarepui wakapamana sisiyai taga-
mawa. Nu iyanuga Keriso Iyesu e naureya ba-
didi maba idiwei ki mu empamana ki nana ika
bautagubu. Gora nu naiya umanibu dokodoko
ki ka Keriso e rikapupu purupupu kewowena da
gwede mosi karako nu eba umaniyau dokodoko,
ko iyapana ki mu nuwamugu ka nu ade umeme
dokodokonimana wainapamawa ki pokere ika
bautagubu.
5 Ko yona bagi kawaya ki mibai eba giriwagana
ko supasupai kawaya wi bamagau tondana ki
nana ka nu ubumpi mu yonamaga tagubu ki mo
eba waina-mipi ko deni mena bodabodamipi.
6 Yabiyabiri ragidai ika idiwa ki iyapana

tagubu da mu ka kawakawai ki mu nau yonani
suwagubuwani ki wainapamawa. Yabiyabiri
ragidai bo eba yabiyabiri ragidai ki ka eba gwedei
mete kina, mibai ka Mamanuga God e ka eba
nu midinuga bo nu kawayainuga ki empiyau. E
yabuiya ka nu kuduba eyaka mena. Nau badidi
dimasugakani ki kawareya nau yona mosi ade
kabuwa-sugana ki nana ki mu nau eba sidi-mupu,
7 mibai ka mu kuduba kataimugu da Ma-
manuga God apunu Pita wine-pupu da e yona
bagi kawaya Diyu ragidai mu tadeyana ki nana
ki maba e nau mete winesinibu da nau kaya-
sugana iyapana kwaiyanai ragidai e yonai ki mu
kabuwatamana ki nana.
8 Mama-nuga God e kasiyarai pokaiya apunu
Pita winepupu tonopupu da e Diyu ragidai
mu bamamugu upiwagau ki maba e nau mete
winesinibu tonosinibu da nau iyapana kwaiyanai
ragidai mu bamamugu upisugana ki nana.
9 Apunu Diyemesi yo Pita yo Diyoni ki iya-
pana tagubu da mu ka kawakawai ragidai ki mu
kataitagubu kewowena da Mama-nuga God nau
wadisinibu bagi ade e upi yau puyo tegebu ki
pokere mu ubumpu nau yo Banabasi besibesin-
impu. Nu rabinanuga eyakamenawena purumipi
da mu ka Diyu ragidai mu paunamugu upitaga-
mana ki nana ko nau yo Banabasi nu ka iyapana
kwaiyanai ragidai mu paunamugu upigamana ki
nana.
10 Mu yona eyaka mena yau mena nu nidi-
mupu, tagubu ke; ‘Diyu ragidai kupamu siyasiya
idiwu ki wi maramara mu waitatamana ki nana
wainapiyoi.’ Nau niya ki mete kwaesugana

wainapekeya ki mu kawareya nau sidimupu.

Apunu Poru ubupu apunu Pita sisibapupu

11 Ki eweya apunu Pita natere Antiyoka
bauwena ki makeya ka nau e badidi paerepupu
ki iyapana yabumugu e sisibapuwani.
12 E paerei ka yau kena; Naiya ka e supasupai
kawaya iyapana kwaiyanai ragidai mete
ewapuru kupe-tagamawa idiwa ko apunu
Diyemesi iyapana dai tonotapu e bameya bau-
tagubu eweya ka e nitaisiniwena iyapana
kwaiyanai ragidai kamaditapu manako ewa mo
mu mete eba kupe-tagubu. Iyapana kwaiyanai
ragidai mu kwakwarepumaga wakapamana ki
notai notapamawa ragidai ki mu kudumugu e
wainapupu ki pokere e inako kwae-wena.
13 Apunu Pita berawena e notai apeya apeya
ki pokere nitaisiniwena makeya ki ka Diyu Iyesu
sumamupu ragidai dai ki e emupu manako mu
mete inako nitaisinitagubu. Apunu Banabasi mu
emitapu ki ka e mete notababa wadubu mu maba
kwaewena.
14 Mu yona bagi kawaya ki mibai kamad-
umpu madaneya madaneya kayatagamawa emi-
tapuwani ki ka nau apunu Pita mu kuduba
yabumugu sibuwani, suwagubuwani ke; ‘Kau ka
Diyu taubanuwai ko kau iyapana kwaiyanai mu
maba tondei ki pokere kau gwede nana iyapana
kwaiyanai ragidai ninekeneketamiyei da mu Diyu
ragidai mu goramaga ki makeya makeya kwae-
tagamana ki nana tadeyei?’ Nau e inako sibuwani.

15 Nu Diyu taubanuwai nu ubumei iyapana
kwaiyanai ragidai tademei da mu ka ‘bigibigi’. Nu
wainapemei da nu ka eba mu maba,
16 ko karako nu kataigibi wetawetara da
iyapana nima Iyesu Keriso sumapoto ki
mena pokaiya ka Mamanuga God e iyapana
bagi supasupai siyoto. E ka eba gora oragai
wiwirapono makeya makeya kwae-yogono ki
pokaiya Mamanuga God e inako siyoto. Pa
mena. Nu Diyu ragidai mete kina ka Keriso Iyesu
sumapemei da nu e mena pokaiya Mamanuga
God yabuiya bagi supasupai idiwana ki nana. Nu
ka eba gora oragai wiwirapemei makeya makeya
kwaigemei mibai ka nu kataigibi wetawetara da
iyapana eyaka eyaka gora wiwirapomono eba
ki pokaiya ka Mamanuga God mu iyapana bagi
supasupai tadeni.
17 Nu Keriso pokaiya Mamanuga God e yabuiya
supasupai bagi kawaya idiwana wainapemei gora
kamedemei manako iyapana kwaiyanai ragidai
bigibigi gari tagaiya idiwu ki mu maba nu mete
inako idiwei. Ki pokere wi badidi wainapiyamu?
Keriso e ka bigi wadana kawaya ki nene bauwena
bo? Pa mena. Nota inako ka bera kawaya.
18 Ko nau gwede oragai mosi korita-puwani ki
ade sunaraponi ki pokaiya ka nau matarasiniyoto
da nau paerepakani bigi kwaesugakani.
19 Gora oragai ki gwe nau susinibu po maba
ki pokere nau karako gora ki deni mena ka-
madubuwani da karako Mamanuga God nene
tondakani.
20 Keriso ripa korosi naureya powena ki ka nau
e mete posugubuwani, ki pokere karako ka eba

nau naubo tondakani ko Keriso nau rabinaneya tondau ki mena pokaiya ka nau tondakani. Nau iyani karako tondakani ki ka nau Mamanuga God e Gubagai sumapakani tondakani, mibai ka e nau nota kwarikwarisisinibu ade e eya iyai nau nene tapu powena.

21 Nau paereni ki denai bita naubo wadana ko ki ka Mamanuga God e rikapupu deni mena nau wadisinibu bagi ki pokere e nau nene kwaewena ki nau eba tagararapani yadani nau taganeya tarani. Pa mena. Nu gora wiwirapemei makeya makeya kwaigemei ki pokaiya Mamanuga God nu iyapana bagi supasupai nidibena ki ka Keriso powena ki mibai gwe pa mena maba.

3

Nu sumaigomu bo gora wiwirapomu?

1 Wi tawana Garasiya ragidai wi ka notababa ragidai. Iyesu Keriso ripa korosi naureya powena ki sisiyai nu wi nidimeya ki ka wi gwe yabugere maba e ripa korosi kawareya powagawa emupu. Ko karako ka nima wi simaganibu?

2 Nau manuni eyaka mena yau nidiya-kani ki denai wi nau sidimuri; Mama-nuga God e eya Keyai ki ka wi gora wiwirapamawa makeya makeya kwaigamawa ki pokaiya Keyai ki wadumupu bo wi yona bagi kawaya waina-mupu sumamupu ki pokaiya wadumupu?

3 Wi badidi pokere babaiwagamu? Mamanuga God e Keyai kasiyara negebu ki pokaiya ka e wi iyaga upi wi rabinagau birikapupu. Ko kataina, karako ka wi bani wi wibo kasiyaraga pokaiya upi ki kewopamana waina-piyamu bo?

4 Wi naiya Keriso e nene bita midi makari ebo
ebo bananamupu ki wi wainapiyamu da ki ka
kororai mibai pa mena bo? Ae, pa mena, nau
wainapakani da wi kataigubu kewo-wena da ki ka
mibai mete kina.
5 Ko nau sidimuri; Mamanuga God e eya Keyai
wi negebu ade wi paunagau matakira ebo ebo
kwaewagau ki ka wi gora oragai wiwirapiyamu
makeya makeya kwaiwagamu ki pokere e in-
ako kwaewagau bo wi e yonai badidi wagubu ki
sumamupu ki pokere e inako kwaewagau?
6 Wainapumuri, Mamanuga God e okai apunu
Eburamu nene wagubu ke; 'Apunu Eburamu e
ka Mamanuga God sumapupu manako e sumai ki
pokaiya ka Mamanuga God ubupu e apunu bagi
supasupai sibu.'
7 Ki pokere wi yona yau mete naigida mena
wainapumuri; Iyapana gwedewau suma mena
suma-tagamu ki ka mu mibai oragai apunai Ebu-
ramu e momoiyoma.
8 Iyapana kwaiyanai ragidai aita ewa Ma-
manuga God sumapamana manako e ki pokaiya
mu iyapana bagi supasupai tadeyana ki nana
ki sisiyai ka e naiya takari kawaya iyapana dai
kabuwatapu okamupu. Oka ki rabineya ka oragai
apunai Eburamu yona bagi kawaya wainapupu
ki okai ika mete kina. Oka ki wagubu ke; 'Kau
pokagere ka Mamanuga God uburoto iyapana
kuduba, madega kauwagau madega posiwagau ki
waditamini bagi.'
9 Mamanuga God e okai inako wagubu ki pokere
oragai apunai Eburamu suma-wena ki maba nu
mete inako sumaigomu ki ka Mamanuga God

ubupu apunu Eburamu wadubu bagi ki maba e
uburoto nu mete inako wadiniyoto bagi.
10 Iyapana gwedewau wainapiyamu da; ‘Nu
gora naigida mena wiwirapomu ki pokaiya ka
Mamanuga God denai nu iyapana bagi supasupai
nidini,’ iyapana gwedewau inako wainapiyamu
ki ka mu kowaga kobaiya idiwu, mibai ka Mama-
nuga God e okai mu nene wagubu ke; ‘Iyapana
gwedewau gora kuduba wagubu ki mu makeya
makeya mara-mara eba kwaetogomono ki ka
Mama-nuga God mu kowaga tageni.’
11 Nu kataigibi wetawetara da nima mosi eba
gora wiwirapono makeya makeya kwaeyogono ki
pokaiya Mamanuga God e iyapana bagi supasu-
pai siyoto, mibai ka oka mosi wagubu ke; ‘Ma-
manuga God e yabuiya supasupai bagi kawaya
idiwu ragidai ki ka mu sumamaga mena pokaiya
e nene idiwono.’
12 Suma yo gora ka eba ewapuru, mibai ka
Mama-nuga God e okai mosi wagubu ke; ‘Iyapana
nima gora kuduba wiwirapiyau makeya makeya
kwaewagau ko mo eba paerepiyau ki ka e gora ki
mena pokaiya tondono.’
13 Nu gora umanibu dokodoko kowaga kobaiya
idiweya ki makeya ka Keriso bauwena nu
rikanibu manako kowaga nu wadamana ki e
wadubu. Mamanuga God e okai mosi wagubu ke;
‘Iyapana nima ripa kawareya giroro-mupu ki e
bameya ka Mamanuga God e kowagai bauwena.’
14 Keriso inako kwaewena ki pokaiya
Mamanuga God oragai apunai Eburamu wadana
bagi ki gwaiyabai wagubu ki makeya ka e Keriso
Iyesu pokaiya iyapana kwaiyanai ragidai inako

mete waditamini bagi. Ki pokere nu sumaigomu ki ka Mamanuga God e eya Keyai nu negeyana gwaiyabai wagubu ki e nu mete negeni.

Gora ade Gwaiyaba

15 Kowaniyoma, nau karako yona wekewekei eba suwagani ko keyakeyai mosi yewe wairau ki mena wi kabuwa-niyani; Iyapana apeya gwede mosi nene mu rabinamaga eyakamenawena manako deni deni gwaiyaba kasiwara-tagubu mibimupu ki ka iyapana mosi eba baiyagisi mu gwaiyabamaga ki meyoto puru bo yona kudubai mosi ki kawareya taroto. Pa mena.

16 Mamanuga God ubupu oragai apunai Eburamu wadana bagi ki gwaiyabai sibu ade e momai wadana bagi ki gwaiyabai mete wagubu. E okai tamupu ki ka eba apunu Eburamu e ‘momoiyoma ropani kawaya’ ki mu nene wagubu, ko e ‘momai eyaka mena’ ki nene mena wagubu. Ko e ‘momai eyaka mena’ nene wagubu ki ka Keriso.

17 Nau suwagubuwani ki mibai ka yau kena; Mamanuga God gwaiyaba oragai apunai Eburamu badidi sibu ki gwaiyabai tondau. E gwaiyabawena ki yarawa da kwamura 430 kewowena eweya ka oragai apunai Mosisi gora wadubu tapu, ko gora ewa bauwena ki Mamanuga God e gwaiyabai naiya wagubu ki watai eba yadini bo meyoto puru. Pa mena.

18 Mamanuga God gwaiyabawena da e uburoto puyo nu mete negeni ko nu notapomu da nu gora wiwirapomu makeya makeya kwaigomu ki pokaiya ka e denai puyo ki negeni ki ka nu e

gwaiyabai wagubu ki mibai pa mena kororai siyemei. Ko wainapumuri; Mamanuga God e oragai apunai Eburamu gwaiyabapupu ki mena pokaiya ka e ubupu puyo ki e kwebu.

19 Baganai, ko Mamanuga God e gwaiyabai mena pokaiya nu wadiniyana bagi wagubu ki ka e badidi pokere ade gora kawareya mete tapu? E gora tapu ki mibai ka e nuwaiya ka nu biginuga kuduba wadana matara ki nana. Gora ki tondawa yabadawa da oragai apunai Eburamu e momai ewa bauwagana gwaiyabai naiya wagubu ki bauwena makeya.

Gora ka Mamanuga God e aneya-iyoma wadumupu kawamupu tawiri ogayawa apunai Mosisi e idaiya tamupu,
20 ko Mamanuga God e oragai apunai Eburamu gwaiyabapiyawa ki makeya ka tawiri ogayawa apunai ika pa mena mibai ka Mamanuga God e eya gwaiyaba ki wagubu.

21 Nau yona karako suwagubuwani ki ka nau gora yo gwaiyaba nuwarara tagarara idiwu ki yonai suwagubuwani bo? Ae, pa mena. Gora mo tondibena da nu ki pokaiya iya waunai wadumpena ki ka nu gora ki makeya makeya kwaigumpena manako ki pokaiya iya wadumpena.
22 Ko Mamanuga God e okai wagubu ke; ‘Iyapana kuduba, madega kauwagau madega posiwagau ki mu bigi umatapu dokodoko idiwu.’ Iyapana inako idiwei ki pokere Mama-nuga God nu yawatanuga mebu da nu gwedewau Iyesu Keriso sumapamu ki ka puyo e sumapiyamu ragidai e

pokaiya tageyana gwaiyabai wagubu ki nu mete yadamu.

23 Naiya, suma kerarai apunai ki eba bauwena makeya ka gora nu umanibu dokodoko dibura rabineya maba idiweya yameya da nu sumanuga ki kerarai apunai matarawena.

24 Nu Keriso sumapamana da Mamanuga God e pokaiya nu iyapana bagi supasupai nidiyana ki nana ka gora ki nu yabiyabiriniyawa yabadawa da Keriso bauwena makeya.

25 Ko karako ka suma kerarai apunai bauwena ki pokere gora nu yabiyabiriniyawa ki marai wana kewowena.

Mamanuga God e munuiyoma

26 Wi karako Iyesu Keriso suma-piyamu ki pokaiya ka Mamanuga God wi kuduba karako e eya munuiyoma nidiyau.

27 Wi Keriso e si pokaiya siruwa-igubu ki ka wi e mete eyakamenaigubu manako e iyai badidi maba tondau ki wi midiga tatamai umamu ki maba uma-mupu.

28 Keriso pokaiya ka wi kuduba eyakamenaigubu. Diyu ragidai yo iyapana kwaiyanai ragidai, bigabiga ragidai yo iyapana wibo nuwagau wainapiyamu kwaiwagamu ragidai, ridi yo apunu, wi ka eba ebo ebo ko Keriso pokaiya ka wi kuduba eyakamenaigubu.

29 Wi Keriso e iyapanaiyoma idiwoi ki ka wi oragai apunai Eburamu e momoi-yoma. Ki pokere Mamanuga God ubupu apunu Eburamu e momai puyo badidi tageyana gwaiyabai wagubu ki puyoi e wi mete negeni.

4

1 Nau keyakeyai mosi suwagani ki wi waina-
pumuri; Apunu mosi e poyagisi ki ka e gubagai
uburoto e mamamai buderi ki tepoto. Gwedeg-
wede kuduba e mamai nene ki e nene. Ko e munu
marai munta tondau ki ka e mamai e bigabi-
gaiyoma ki mu maba bigabiga mena kwaeyogono
yarono da e kawayayagisi makeya,

2 mibai ka e munu marai munta ki pokere iya-
pana dai ki e buderi ki kwayubapomono idiwono
da e mamai paupu tapu ki marai baiyagisi ki ka
mu buderi kuduba ki e idai rabineya nakapomoto.
3 Nau keyakeyai suwagubuwani ki mibai ka yau
kena; Nu mete kina ka naiya munu rasi maba
idiweya manako waira yau notai nu umanibu
dokodoko ki mena bigabigai nu kwaigemeya.
4 Ko Mama-nuga God mara winepupu ki paupui
bauwena ki ka e eya Gubagai tonopupu kawapu
nu bamanugu bauwena. E ridi kaina rabineya
gora kobaiya wenawena.
5 Nu iyapana kuduba gora umanibu dokodoko
kobaiya idiweya ki pokere nu rikaniyana da Ma-
manuga God e munui-yoma mibai nu nidiyana
ki nana ka Keriso iyapana kaina wenawena gora
kobaiya tondawa.

6 Wi naigida mena kataigamana wetawetara da
wi ka Mamanuga God e munuiyoma ki pokere e
ubupu e eya Gubagai e Keyai nu rabinanugu tapu
tondau. E Keyai ki kasiyarai pokaiya ka nu yona
yau iwegemei; ‘Mamai, kau ka nau Mamai mibai.’
7 Naiya ka wi bigabiga ragidai idiwa ko karako
ka wi Mamanuga God e eya munuiyoma idiwu.

Wi ka e munuiyoma ki pokere e munuiyoma mu puyomaga badidi nakapupu ki e wi mete negeni.

Apunu Poru tawana Garasiya ragidai mu nene wainapupu

8 Naiya ka wi Mamanuga God eba kataimupu ko wi daisusu yo momorapa ade dai mete kina inako mibimaga pa mena ki mu mena bigabigamaga kwaigamawa.

9 Ko karako ka wi Mama-nuga God kataimupu, bo ade suwagani ke; Mamanuga God e kataiya wiyo. Ki pokere wi gwede nana keyai ebo ebo mu kasiyaramaga pa mena naiya kamaditampu ki karako ade gwanawa-tamiyamu? Mu wi uman-imana dokodoko da wi mu bigabigamaga ade kwaiga-mana ki nana wainapiyamu bo?

10 Kataina, wi bani Mamanuga God mamama-pamana ki nana mara bo siragamu bo bodu kwamura ki paupui makeya makeya inako wi-wirapiyamu idiwu bo?

11 Nau wi nene tagani kandau. Nau wi bamagau upisugekeya muya nunurekeya ki mibai karako pamenayagisi gogayagisi bo?

12 Kowaniyoma, nau yonani yau suwagani ki wi naigida mena wainapu-muri; Nau gora kamadubuwani wi maba tondakani ki maba wi mete inako kwaiwogoi. Nau wi bamagau bausugu-buwani ki ka wi berokoi mo nau ba-maneya eba kwaigubu.

13 Wi kataigau da nau naiya wi bamagau ika bausugu-buwani yona bagi kawaya dimasug-ekeya ki ka nau mibai sigirasugubuwani ki pokere ika bausugubuwani.

14 Nau sigirasugubuwani ki pokere nau bita
wi mete negebuwani ko wi nau eba keisin-
imupu bo tagararasinimupu. Mamanuga God e
aneyai mosi wi bamagau bauwagubena e diriwai
kwaigumpena ki maba wi nau diriwani inako
kwaigubu. Ade Keriso Iyesu e eya wi bamagau
bauwagubena e diriwai kwaigumpena ki maba wi
nau diriwani inako mete kwaigubu.
15 Naiya ka wi mibi mamamai idiwa ko karako
ka wi mamamaga ki bani kayawena? Wi nau
nene kawaya daganani wainapamawa, ena, wi
wiga yabuga bonai toporu-pamana tegemana ki
yawatai mete kina maba ki ka wi yabuga bonai ki
bani toporumpena nau tegempena.
16 Ko nau karako yona mibai wi nidiyakani ki
pokaiya ka wi nau iyaragasiniyamu bo?
17 Iyapana wi bamagau bautagubu mu ka su-
pasupai eba kwaetagamu ko mu dayaya mena
pokaiya wi diriwaga kwaetagamu. Mu nuwa-
mugu wi nu bamanugu ki purunimana da wi mu
mena diriwamaga kwaigamana ki nana.
18 Nau wi bamagau tondekeya wi diriwaga
kwaesugekeya ki maba iyapana nota supasu-
pai pokaiya wi diriwaga kwaetogomono ki ka
baganai. Ko mu dayaya pokaiya wi diriwaga
kwaetogomono ki ka eba baganai.
19 Mununiyoma nau nuwaneya po wiyo. Ridi
munu wenapana makarai wainapiyau ki makarai
maba ka nau karako wi nene ade wainapakani.
Nau makarai ki wainaponi tondoni da Keriso e
eya iyai wi rabinagau wata yadini makeya.
20 Nau wi nene tomo baba-pakani. Nau wi
bamagau bausugubena da nau karako ragiragi

kawaya suwaga-kani ki wirapena giyantau mena wi nidibena ki ka nau mamama wainapena. Nau badidi maba kwaesugani wi waita-niyani?

Ridi Eiga yo Sera mu keyakeyaimaga

21 Gora oragai kobaiya idiwana wainapiyamu ragidai, nau wi manu-niyani; Gora badidi kabuwaniyau ki mibai wi kataigau bo?
22 Gora wagau da oragai apunai Eburamu e gubagaiyoma ka apeya; Mosi ka bigabiga ridai ki e rabineya wenawena ade mosi ka e ebo wainai rabineya wenawena. E wainai ka eba bigabiga ridai ko e ka pakasi ridai.
23 Apunu Eburamu e ka bigabiga ridai ki mete ukwapamawa manako e gubagai ki wenawena ko e eya wainai ki ka Mama-nuga God badidi gwaiyabapupu ki makeya ka e munu ki wena-pupu.

24 Nau yona karako suwagubuwani ki ka yona matarau ko ki rabineya ka keyakeyai dai mete kina. Keyakeyai ridi apeya mu naurimugu ki mibai ka Mamanuga God e gwaiyabai apeya. Keyakeyai ki mosi ka bigabiga ridai Eiga e nau-reya. Gwaiyaba e wadubu ka kweya Sainai were bauwena ki pokere ridi Eiga e munuiyoma ka bigabiga ragidai.
25 Keyakeyai ridi Eiga e naureya ki mibai mosi ka kweya Sainai tawana Araibiya rabineya ki kena ko ki ka ade natere Diyerusaremu yewe wairau ki keyakeyai. Natere ki e iyapanaiyoma mete kina ki ka gora mu umatapu dokodoko man-ako mu gora ki bigabigai mena kwaetagamu.

26 Ko natere Diyerusaremu usi kunumau e
iyapanai-yoma mete kina ki ka gwede mosi mu
eba umatapu dokodoko. Pa mena. Natere ki ka nu
inanuga.
27 Mamanuga God e okai wagubu ke;
‘Kagara tondei ridai, kau mamama wainapiyowa.
Munu eba wenapipi ade munu wenapana
makarai gogoi ridai, kau mibi mamamai
patapiyowa.
Kau taerenugowa umowa mibai ka ridi wakeyara
ki ka e munu ropani kawaya wenatamini,
ko ridi nobomoi mete kina munu wenatamini ka
eba ropani.’
28 Kowaniyoma, Mamanuga God e gwaiyabai
oragai apunai Eburamu sibu ki pokaiya e guba-
gai Aisiki wenawena ki maba ka wi mete kina
e gwaiyabai pokaiya e munuiyoma mibai we-
naigubu.
29 Takari kawaya ka oragai apunai Eburamu
e bigabigai ridai mete ukwa-pamawa manako e
munu wenapupu. Ko munu ki ubupu Mamanuga
God e Keyai ki kasiyarai pokaiya ewa wenawena
munui ki giripiyawa pasurawa. Munu naiya ki
e momoiyoma karako mete ubumu munu ewa
ki e momoiyoma inako mete giritamiyamu pasu-
tamiyamu.
30 Mamanuga God e okai iyapana ki mu nene
badidi wagubu? E okai wagubu ke; ‘Bigabiga ridai
e gubagai mete kina ki wi baiyonotamuri da mu
kayatagisi, mibai ka bigabiga ridai e gubagai ki
eba uburoto pakasi ridai e gubagai buderi yadini.’
Oka ki inako wagubu,

31 ki pokere kowaniyoma, nu ka eba bigabiga
ridai ki e munuiyoma da gwede mosi nu umaniy-
oto dokodoko manako nu e bigabigai kwaigomu.
Ko nu ka pakasi ridai ki e munuiyoma.

5

*Keriso pokaiya ka gwede mosi nu eba umaniy-
oto dokodoko*

1 Karako ka gwede mosi nu eba umaniyau
dokodoko, mibai ka gwede naiya nu umanibu
dokodoko ki ka Keriso bauwena nu rikanibu
kewo-wena. Ki pokere ragiragi kawaya ubumoi
kwaenda gwede mosi baiyagisi wi ade umaniyoto
dokodoko manako wi e bigabigai kwaiwogoi.
2 Karako nau Poru yona yau nidiya-kani tey-
ateyama ki wi naigida mena wainapumuri; Iya-
pana dai tagamu da wi gora pokaiya wi kwak-
warepuga wakapamana ki nana, ko wi inako
kwaiwagi ki ka Keriso wi nene badidi kwaewena
ki wi mibai pa mena kororai siyamu.
3 Nau naiya nidibuwani ki nau karako
kawareya wi ade nidiyakani yau kena;
Wi gwedewau iyapana kwakware-puga
wakapamana tagamu ki mibi-piyamu mu
umunumaga wadamu ki ka wi gora oragai
kuduba ki mete makeya makeya kwaiwogoi ko
mo eba kamadu-muri.
4 Wi gwedewau notapiyamu da wi gora wi-
wirapamana makeya makeya kwaiwagamana ki
pokaiya ka Mama-nuga God wi iyapana bagi su-
pasupai nidini, wi inako notapiyamu ki ka wi
Keriso mete eyakamenaigubu ki wi wiga meyamu
puru. Mamanuga God deni mena wi wadinibu

bagi ki wi tagara-piyamu manako yawata kwaiya
kaiwagamu.
5 Ko Mamanuga God e eya Keyai ki kasiyara nu
negebu ki pokaiya ka nu suma mena sumaigemei.
E Keyai ki pokaiya ka Mamanuga God iyapana
bagi supasupai nu nidiyana ki marai bauwagana
ki nawanai nu idiwei.
6 Nu Keriso e naureya idiwei ki ka nu kwak-
warepunuga wakamupu bo eba wakamupu ki ka
eba gwedei mete kina. Ko gwede kawaya ka yau
kena; Nota kwarikwarisi ki notai pokaiya ka nu
sumanuga matarayagisi.
7 Naiya ka wi bagi kawaya kwaiga-mawa ko
karako ka nima bauwena wi rabinaga kubabu
wiranibu da wi yona mibai ki eba sumapiyamu
ade makeya makeya eba kwaiwagamu?
8 Mamanuga God ubupu wi nene wagubu e
eba ade baiyagisi wi wenagu temetemeniyoto, ko
iyapana mosi bauwena wi inako wiranibu.
9 ‘Bani eyaka mena kinokino-yagisi ki ka e si-
girai ki kawayayagisi kayayagisi bani ki kuduba
pasitamini kinokinotagisi gawarara.’
10 Iyapana nima wi bamagau bauwena no-
tababa negebu ki iyapanai nau eba kataineya, ko
e berokoi kwaewena ki denai ka Mamanuga God
aita ewa uburoto e bita kweyoto. Nau yo wi ka
Keriso e naureya mete eyakamenaigibi idiwei ki
pokere nau wi nene pore eba wainapakani. Nau
kataineya da nau badidi notapakani ki wi mete
inako notapiyamu.
11 Kowaniyoma, nau ubupena iyapana nu
kwakwarepunuga wakapa-mana yonai tagamu
ragidai ki mu mete waretaigumpena ki ka mu

nau eba girisinimpena pasusinimpena. Ade mu kwaetagamu ki kawareya nau mete inako kwaesuguibena ki ka nau Keriso ripa korosi naureya powena ki sisiyai dimasugakani ki pokaiya ka mu rabina-magaeba pupuwagubena.

12 Iyapana notababa negeyamu ragidai ki nau nuwaneya mu badi muga kwakwarepu-maga wakapomono da meyomoto tetetete manako igimaga warapomoto.

13 Kowaniyoma, Mamanuga God wi winenibu da gwede mosi karako wi eba umaniyau dokodoko ki pokere wi wibo nuwagau badidi kwaiwagamana waina-piyamu ki wi kwaiwogoi. Ko gwede mosi wi eba umaniyau dokodoko ki notai wi eba uta maba wadumuri manako gwaiya wi midiga kwakwarepuga taininiyau ki niniyapiyoi. Wi inako eba kwaiwogoi ko nota kwarikwarisi ki notai mena pokaiya deni deni waita kasiwaraiwogoi idiwoi.

14 Gora kuduba ki dabai ka yau kena; ‘Wi wiga nene wainapiyamu ki maba wi kowaguma mu nene inako mete wainapiyoi.’

15 Ko wi papa kamarai maba wi wiga deni deni wade sipasiparaiwagi bo meme wakawakaiwagi ki ka eba baganai. Wi wiga kwarisiwagi naigida mena notapiyoi popo were kwaiwogoi kwaenda wi wiga iyaga deni mena giripumuri pasumuri.

Nu Mamanuga God e Keyai ki kasiyarai pokaiya idiwomu

16 Nau suwagubuwani ki mibai ka yau kena; Mamanuga God e eya Keyai ki wi yabiriniyono ko eba wi kwakware-puga taininiyau ki wi yabiriniy-ono.

17 Mamanuga God e Keyai notapiyau ka ebona
ade wi wiga kwakwarepuga taininiyau ki no-
tapiyamu ka ebona. Nota apeya ki wi rabina-
gau kande-tagamu ki pokere wi nuwagau badidi
kwaiwagamana wainapiyamu ki wi eba kwai-
wagamu.
18 Ko Mamanuga God e eya Keyai wi yabiriniy-
oto ki ka wi gora oragai ki kobaiya eba idiwoi.
19 Nu kwakwarepunuga nuwaiya taininiyau ki
ka matarau; Ridi yo apunu taku maba igida yauda
iwu bo didiwa asusu ukwapamu bo midimama
berai ebo ebo kwaetagamu bo iya supasupai ki
tagararapiyamu bera berokoi mena kwaetagamu.
20 Mu daisusu yo momorapa ade dai mete kina
inako ki mu bamamugu buburitagamu simaga
tepapiyamu. Mu pogina yo kairapu kwaetagamu
bo iyara kasiwaratagamu bo yawiratagamu bo
nuwarorotagamu bo mu nuwamaga pupuwagau
mu rabinamugu berokoi mena waina-piyamu.
Mu gwandagi notai mena notapiyamu ade
deni deni kira kasiwaratagamu purupiyamu
nuwarara tagarara mu mubo mubo idiwu.
21 Mu kowamuguma badidi wadumupu
ki mu mete wadamana wainapiyamu. Mu
awana suwakarai kubamu da mu yabara-
maga babawagau ade poraga kawareya ka mu
igida yauda asusu iwu. Mu bigi berai ebo ebo
inako mena kwaetagamu ko nau naiya mena
nidibuwani ki nau karako kawareya wi ade
nidiyakani yau kena; Iyapana gwedewau inako
kwae-togamu ki ka mu Mamanuga God e gari
rabineya eba kaiwoto idiwono.
22 Ko Mamanuga God e Keyai nu rabinanugu

mibai kirau ka yau kena; E kasiyarai pokaiya
ka nu nota kwarikwarisigemei bo mamama
wainapemei bo nuwabagi rabineya idiwei bo
kwarisigemei diriwadiriwa eba kwaigemei
bo nu kowanuguma mu nene wainapemei
waitatamemei bo bagi mena kwaigemei bo nu
badidi iwegemei ki nu eba kamedemei ko makeya
mena kwaigemei,
23 bo nu nubo kwarisigemei moyamoyakai idi-
wei bo ade nu rabinanuga pakarawagau naigida
notapemei were kwaigemei. Nu bagi mena inako
kwaigomu idiwomu ki ka gora mosi eba baiyagisi
nu bodaniyoto. Ki pa mena.
24 Iyapana gwedewau Keriso Iyesu e iyapanaiy-
oma idiwu ki mu kwakware-pumaga nuwaiya
tanitamiyawa poisiyasiyai naiya wainapamawa
ki mu karako deni mena Keriso e ripai korosi
kawareya tainimupu poyo da ewa mo mu eba
yabiritamini.
25 Mamanuga God e Keyai nu iya negebu ki
pokere karako ka e mena nu iyanuga yabiripono
pokaiya idiwomu.
26 Nu eba kawai gisipomu bo nuwaroroigomu
bo nu kowanuguma mu rabinamaga yodomu
pupu da mu rabinamaga berokoyagisi. Nu inako
eba kwaigomu.

6

Bita deni deni wade tekateka kasiwaraigomu idiwomu.

1 Kowaniyoma, wi paunagau iyapana mosi
paerepoto berokoi mo kwaeyagisi empumuri ki
ka wi gwedewau sumaga ragiragiwena ragidai e

giyansu mena wade supasupapumuri. Ko wi wiga
mete naigida mena kwayubaiwogoi kwaenda
berokoi ki wi kerapugau mete yadini.
2 Wi bita deni deni wade tekateka kasiwarai-
wogoi idiwoi. Wi inako kwaiwogoi ki ka wi gora
Keriso wagubu ki mibipiyamu.
3 Iyapana nima wainapiyau da e ka kawaya ko
e pa kawai gisipiyau ki ka e eya kerapu wade-
wadewagau.
4 Nu eyaka eyaka badidi maba kwaigemei ki nu
nubo empamu. Nu bagi kwaigibi ki ka nu badidi
kwaigibi ki mena pokaiya mamama wainapomu.
Nu notanuga eba yogono ke; ‘Nau waretani e
kwaewena ka erida ko nau kwaesugubuwani ka
esida,’ bo ade yogono ke; ‘Nau kwae-sugubuwani
ka erida ko e kwaewena ka esida.’ Nu nota inako
eba notapomu,
5 mibai ka nu badidi kwaigemei ki bitai ka nu
nubo eyaka eyaka yadamu.
6 Iyapana gwedewau Mamanuga God e yonai
wainapiyamu ragidai mu bamamugu gwedeg-
wede bagi uburau ki ka mu gwedegwede ki dai
tepomoto Mamanuga God e yonai kabuwatagamu
ragidai tageni waitatamini.
7 Nu iyapana kaina mo Mamanuga God eba
berapamu ki pokere wi wiga eba kerapu wade-
wadeiwogoi. Nima mo upiyagisi ki ka e gwede
momai upu ki makeya yadini.
8 Iyapana nima e ebo kasiyarai pokaiya bo e ebo
kwakwarepui tainipiyau ki pokaiya upiwagau ki
ka e maurai ka e po yadini. Ko iyapana nima
Mamanuga God e eya Keyai ki kasiyarai pokaiya
upiwagau ki ka e maurai ka Mamanuga God Keyai

e maramara tondana kaniyani ki iyai kweyoto yadini.

9 Ki pokere bagi mena kwaigomu ko eba wairo-roigamu bo ade nu midinuga togayagisi. Nu watanugu mena ragiragi kawaya ubumomu up-igomu ki ka mara ewa nu bamanugu ka maura baiyagisi.

10 Nu iyapana mu bamamugu bagi mena kwaigamana ki yawatai mo empamu bo kataigamu ki ka nu yawata ki eba tagarapamu ko garugaru mena iyapana ki waitatamamu bagi mu bamamugu kwaigamu. Ade nu sumanuga eyaka mena ragidai mu bamamugu ka nu kawaya daganani esida mu waitatamomu.

Parau siyarai

11 Karako ka nau naubo idanere oka kawak-awaya yau tarakani ki wi empu-muri.

12 Iyapana wi bamagau bautagubu wi kwakwarepuga wakapamana ki nana ninekenekeniyamu ki ka mu muga simaga kawayawagana ade iyapana mu weremaga tagamana ki nana dayaya-tagamu mu midimaga pa matakawagau. Iyapana mu eba giritamana pasutamana ki kudeya ka mu Keriso ripa korosi naureya powena ki sisiyai eba tagamu.

13 Iyapana kwakwarepumaga waka-piyamu ragidai ki ka gora kuduba ki mu eba wiwirapiyamu ko mu karako wi kwakwarepuga wakapamana ki nana tagamu da mu muga simaga ki pokaiya kawayawagana manako mu ki pokaiya yabara kawakawaratagamana ki nana.

14 Ko nau Poru, nu Kaiwawonuga Iyesu Keriso
e ripa korosi naureya powena ki mena pokaiya
ka nau uburakani yabara kawakawarasugakani.
Keriso ripa korosi naureya powena ki pokaiya ka
waira yau notai nau bamaneya kewowena ade
nau notani waira yau iyai bameya ki deni mena
mete kewowena.
15 Iyapana mo e kwakwarepui wakamupu bo
eba wakamupu ki ka eba gwedei mete kina. Ko
gwede kawaya ka yau kena; Nu wena waunai
wenaigamu ki mena.
16 Iyapana gwedewau nota ki mena wadamu
doko ragidai ki ka mu nuwabagi mena rabineya
idiwono manako Mamanuga God uburono mu
nuwanuwatamono tondono. Mu ka mibai Isir-
aero ragidai Mamanuga God nene.
17 Nau yonani siyarai suwagakani yau kena; Wi
bita mo nau eba tegemuri. Iyapana nau susin-
imawa bita tegemawa ko ki bidarai ka karako
nau naurineya tondau. Bidara ki pokaiya ka iya-
pana kataitagisi da nau ka mibai Iyesu e bigabigai
kwaesugakani apunai.
18 Kowaniyoma, wi paerega ki denai bita wibo
wadamana ko ki ka nu Kaiwawonuga Iyesu Keriso
e rikapupu deni mena wi wadinibu bagi ke-
wowena. E karako wi waitaniyoto da e wi nene
kwaewena ki mibai wi naigida mena kataiwagi
wetawetara. Ki mibai.
Nau yonani ika kewowena. Kaiwa kaiwa.

IYA YONAI
The New Testament in the Umanakaina Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Umanakaina long Niugini

Copyright © 1999 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Umanakaina

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
92bb28a8-6181-5bd4-a67f-1906ab635008